

Ulkomaalaisopetuksen haasteet suomen kielen yliopisto-opinnoille

Viimeisten viiden vuoden aikana Suomi on monikielistynyt nopeaan tahtiin: maassamme puhutaan jo lähemmäs sataa kieltä. Vaikka Suomessa asuvien ulkomaan kansalaisten määrä onkin toistaiseksi Euroopan alhaisimpia (0,97 % 3. 5. 1993), voi viimeaikaisen nopean kehityksen perusteella päätellä, että Suomesta on tulossa entistä selkeämmin maahanmuuttajia vastaanottava maa.

Kielitieteilijöille muuttuva tilanne merkitsee uusia haasteita. Voikin pohtia, millainen on esimerkiksi tulevien suomen kielen asiantuntijoiden valmius ratkaista kysymyksiä, joita heille esitetään ja joita he kohtaavat työssään: Miten maahanmuuttajat oppivat suomen kieltä? Miten suomen kieltä pitäisi opettaa toisena kielenä? Miten tuetaan kaksikielisten perheiden lasten suomen kielen kehitystä? Millä edellytyksin maahanmuuttajalapsilla on mahdollisuus säilyttää äidinkieltä? Jne.

Eniten maahanmuuttajia asuu pääkaupunkiseudulla, mutta myös pääkaupunkiseudun ulkopuolella on suuri tarve koulutetuista ulkomaalaisopettajista. Esimerkiksi pakolaisia – jotka ovat vain pieni osa maahanmuuttajista – asuu tällä hetkellä yli sadassa kunnassa; vielä muutama vuosi sitten (1988) pakolaisia oli vain seitsemässä kunnassa. Yhä useammat suomen kielen pää- tai sivuaineekseen valinneet opettavat suomea monenlaisille maahanmuuttajaryhmille, joko kokonaan tähän opetukseen erikoistuen tai kohdaten maahanmuuttajia tavallisissa opetusryhmissään. Monet ulkomaalaisopetuksesta kiinnostuneet hakeutuvat opettajan tehtäviin opintojensa loppuvaiheessa, käytännön kautta valmiutensa hankkien (ks. Tuomi 1991). Todisteena siitä, etteivät äidinkielen opettajatkaan täysin välttyä eri kieliryhmien kohtaamisen problematiikalta, on esimerkiksi se tieto, että yksinomaan Helsingin kaupungin peruskouluissa ja luki-

oissa on tällä hetkellä noin 1500 sellaista oppilasta, joiden äidinkieli on muu kuin suomi tai ruotsi (ks. myös Helsingin Sanomat 13. 8. 1992). Yhteensä maahanmuuttajaoppilaita on maamme kouluissa arviolta 10 000.

Maahanmuuttajien koulutustilannetta on viime aikoina kartoitettu monin kysely- ja haastattelututkimuksin (mm. Domander 1992, Nuutinen 1991, Uusitalo (toim.) 1990). Kaikista selvityksistä käy ilmi sama asia: ulkomaalaisopetuksen parissa työskentelevillä opettajilla on erittäin suuri tarve saada lisäkoulutusta. Ennen vuotta 1992 suomen kielen opettajien lisäkoulutus rajoittui pääasiassa muutaman päivän johdantokursseihin. Vuodesta 1992 lähtien on alalla toimiville opettajille ollut tarjolla aikaisempaa laajempaa täydennyskoulutusta (ks. Opetushallitus 1993). Laajoja täydennyskoulutusohjelmia (15–40 ov) on parhaillaan käynnissä Helsingin yliopiston (Vantaa, Lahti) ja Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksissa.

Miten ulkomaalaisopetukseen erikoistuminen otetaan huomioon nykyisissä suomen kielen opinnoissa? Toistaiseksi (ainakin Helsingin, Jyväskylän, Tampereen ja Turun) yliopistoissa on valinnaisopintoihin kuulunut yksittäisiä luentokursseja aiheesta »suomi vieraana kielenä». Kursseilla on yleensä ollut erittäin runsaasti osanottajia, mikä osoittaa opiskelijoiden olevan kiinnostuneita alasta. Opetus on laajinta Helsingin yliopistossa, missä suomen kielen opiskelijat voivat luontokurssin lisäksi osallistua aihetta käsittelevään harjoitustyöpraktiikkiin. Myös Jyväskylän yliopistossa on opiskelijoilla mahdollisuus valita suomi toisena kielenä erikoisalakseen: tällöin opiskelijalle räätälöidään aihetta käsittelevä laajahko kirjallisuuspaketti tentittäväksi. Useissa yliopistoissa on »suomi vieraana kielenä» -kurskien lisäksi kaksi- tai monikielisyyteen liittyvää opetusta valinnaisopintoina. Suomen kielen oppimisesta ja opettamisesta toisena kielenä on myös tehty tai tekeillä eriasteisia opinnäytteitä.

Alalle aikovien peruskoulutusta voi kuitenkin pitää edelleen melko vähäisenä.

Opetus

Ehkä suomen kielen laitokset eivät (vielä) näe velvollisuudekseen ottaa vastuuta alan systemaattisen pohjakoulutuksen kehittämisestä? Esimerkiksi Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen omaoppaassa suositellaan suomi toisena kielenä -opettajiksi aikoville oman laitoksen tarjonnan lisäksi »vieraiden kielten ja yleisen kielitieteen opintoja» (s. 26). Sinänsä näistä – lähinnä kai yleisen kielitieteen – opinnoista voikin olla hyötyä ulkomaalaisopettajan työssä, mutta suunnitelmallista peruskoulutusta ne eivät voi korvata.

Maahanmuuttajia kauemmin vastaanotaneissa maissa on alan peruskoulutusta ehditty kehittää askelen verran pidemmälle. Esimerkiksi Norjassa voi suorittaa 1/2 – 1 vuoden pituiset opinnot (*delfag* tai *grunnfag*) oppiaineessa *norsk som andrespråk*. Toisessa naapurimaassamme Ruotsissa on alan opettajankoulutusta kehitelty jo vuosikymmenen ajan (ks. esim. Hammarberg 1981). Nykyään voi oppiaineessa *svenska som andraspråk* jopa väitellä. Ei siis liene aivan mahdoton ajatus, että Suomenkin yliopistoissa voisi tulevaisuudessa suorittaa tietyn, alkuun esimerkiksi 15 opintoviikon, kokonaisuuden nimeltä *suomi toisena kieleinä* (terminologiasta ks. Latomaa – Tuomela 1993).

Ulkomaalaisopetuksen parissa työskentely edellyttää opettajalta paitsi vahvaa teoreettista tietämystä myös käytännön valmiuksia. Monet opetushallinnon työryhmät ovat ehdottaneet oppiaineen suomi toisena kielenä (S2) perustamista peruskouluun ja nuorisosteelle (ks. esim. Opetusministeriö 1991). Parhailaan työstettävissä ja elokuussa 1994 käyttöön otettavissa peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmissa mainitaankin kyseinen oppiaine ensimmäistä kertaa (ks. esim. Virke 3/1993: 8 – 9). Opetuksen vaikiinnuttaminen edellyttää kuitenkin suomen kielen opettamiseen toisena kielenä erikoistuvien opettajien kouluttamista. Hiljattain käynnistettyjä täydennyskoulutusohjelmia tulee pitää väliaikaisina siirtymäkauden ratkaisuina. Suomi toisena kielenä -opettajiksi aikovien järjestelmällinen peruskou-

lutus opetusharjoitteluihineen olisi käynnistettävä mitä pikimmin.

SIRKKU LATOMAA
VELI TUOMELA

LÄHTEET

- DOMANDER, MINNA 1992: Maahanmuuttajat ja koulutus. Siirtolaisuustutkimuksia A 16. Siirtolaisuusinstituutti. Turku.
- Ennätysmäärä ulkomaalaislapsia aloittaa koulunkäynnin Suomessa. Helsingin Sanomat 13. 8. 1992.
- HAMMARBERG, BJÖRN 1981: Utbildning av lärare i svenska som främmande språk. Teoksessa Hyltenstam, Kenneth (toim.): Språkmöte. Liber Läromedel. Lund.
- LATOMAA, SIRKKU – TUOMELA, VELI 1993: Suomi toisena vai vieraana kielenä? Virittäjä 2 s. 238–245.
- NUUTINEN, ANTTI 1991: Peruskouluikäisten pakolaisopetuksen kehittäminen Suomessa. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen raportteja 1/1991. Helsinki.
- Opetushallitus 1993: Aikuiset maahanmuuttajat. Suomi toisena kielenä. Aikuisoppilaitosten suomen kielen opetus ja opettajankoulutus. Opetushallituksen julkaisusarjat. Opetussuunnitelmasarja 17/1993. Painatuskeskus Oy. Helsinki.
- Opetusministeriö 1991: Suomi vieraana kielenä -työryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmän muistio 42. Helsinki.
- Suomen kielen opinnot 1992: Helsingin yliopisto. Suomen kielen laitos. Yliopistopaino. Helsinki.
- TUOMI, SANNA-MARIA 1991: Ulkomaalaisopettajaksi kantapään kautta. Virke 2 s. 16–17.
- UUSITALO, RITVA (toim.) 1991: Kohtauspaikkana koulu. Ulkomaalaislasten opettajien kokemuksia. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen monistetta no. 51. Yliopistopaino. Helsinki. Virke 3/1993. Helsinki.